

XX YÜZYILIN 80'Lİ YILLARINDA ERMENİLERİN DAĞLIK KARABAĞ BÖLGESİNDE AZERBAJCANLILARA KARŞI BÖLÜCÜLÜK HAREKATI RUSYA TARİHÇİLİĞİNDE

Arş.Gör.Halima KAZIMOVA*

ÖZ

Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında eski Sovyet coğrafyasında kendi bağımsızlık ve özgürlüğü uğruna halklar mücadeleye başladılar. Azerbaycan halkı da bu türden mücadeleye katıldı. İşte bu gergin siyasi dönemde onun toprak bütünlüğü için iç ve dış güçlerin saldırısı güçlendi. Tarih boyu Azerbaycan için tehlike kaynağı olan Hıristiyan bileşikleri yapay Dağlık Karabağ yarattılar. Halen çözüm bekleyen bu sorun hakkında binlerce kitap ve makaleler yayımlandı. Tetkik edilen bu makalede Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun Rusça yazılmış kaynaklarda hangi yönde aydınlatılması incelenmiştir. Yazarların Dağlık Karabağ sorununun Rusça yazılmış tarihi kaynaklarda tahlilleri gösteriyor ki, çoğunluk tarih bilimciler sorunun incelenmesinde kendi olanaklarından gerekli düzeyde kullanmamışlardır. Onlar soruna ait bazı makale ve kitaplar yazsalar da, bu bilgiler objektif olmayan, önyargılı yaklaşımların fazlalığı ile göze çarpıyor. Konu ile alakalı Rus tarihçilerin yaptığı çalışmaların yeniden incelenmesi gerekmektedir, buna neden ise onların Ermeni kaynaklarından aldıkları bilgilere olduğu gibi kitaplarında vermeleridir. Amaç ise uluslararası sosyal fikri aktarmak ve Türk dünyasının bir parçası olan Azerbaycan hakkında dezenformasyon yaymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dağlık Karabağ, çatışma, Sovyet İmparatorluğu, tarihçilik, Rusya*

THE AZERBAIJANI ANTI-SEPARATISTMOVEMENT IN THENAGORNO-KARABAKHREGION OF THEARMENIANS IN THE 80S OF XX CENTURY

ABSTRACT

At the collapse of the Soviet empire, in the former Soviet Union the people began to struggle for their independence and freedom. Like other peoples Azerbaijan also joined this struggle. Namely in such a tense political situation had intensified aggression against its territorial integrity of the internal and external forces. The Christian unions that were danger for Azerbaijan throughout the history artificially created Daghlig Garabagh conflict. Thousands of books and articles have been published about this conflict still waiting for its solution. In the present article is analyzed the direction in which the Armenian-Azerbaijani Daghlig Garabagh conflict is being illuminated in Russian-language literatureThough they wrote a number of articles and books on the problem, it is noticeable the abundance of biased prejudiced attitudes in these information. The authors of the majority of articles on Daghlig Garabagh conflict published in journals and books in Russia are Russians and Armenians. Many Russian scientists have given in their books information taken from the Armenian sources not adding the facts, despite of the need to examine and investigate them.

Keywords: *Daghlig Garabagh conflict, the Soviet Empire, historiography, Russia*

80'li yıllarda karmaşık siyasi aşama eşliğinde olan Azerbaycan iç ve dış müdahaleler dolayısıyla dayanılmaz, kaoslarla karşı karşıya kalmıştır. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ, Batı Azerbaycan ve diğer bölgelerine XIX Yüzyıl da aktarılan Ermeniler yaşadıkları bölgelerde etnik temizlik ve ayrımcılıkla uğraşarak önyargılı ve maksatlı siyaset yapmaya başlamışlardır. Güney Kafkasya büyük devletlerin siyasi

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, halima.kazimova.77@mail.ru

amaçlarının çarpıştığı bölge olduğundan Ermeniler onlar için daimi gizli planlarını gerçekleştirmek için araç olmuştur. Dolayısıyla Ermeniler yıllarca hazırladıkları "Büyük Ermenistan" (Помпеев 2010: 42) planını gerçekleştirmek için mevcut şartlardan yararlanmağa başlamışlar. Rus tarihi araştırmalarında bu olayların objektif aydınlatılması düzeyini öğrenmek için meydana gelen olaylarla ilgili yayınlanan kitaplar üzerinde analiz etmeye çalıştık. Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Rus tarihçileri, siyasetçi ve yazarları objektif ve sübjektif pozisyonları ile iki gruba ayrılmışlardı. Birinci gruba ait olup sayı itibariyle çoğunlukta olanlar Dağlık Karabağ sorunu ve konu ile ilgili yaşanan siyasi olayları araştırmadan, Ermeni literatüründe olduğu gibi yazan araştırmacılarıdır. İkinci grupta olanlar ise objektifliye yakın konumda yer almışlardır. Bu grupta yer alanlar Yuri Pompeyev, Oleg Kuznetsov, Pyotr Kvyatkeviç, Alexander Goryanin, Alexander Sevastyanov vb.olarak gösterilebilir.

A-Dağlık Karabağ Sorununa Objektif Yaklaşan Araştırmacılar

Alexander Goryanin, Alexander Sevastyanov çatışma ve onun fonunda cereyan eden siyasi süreçlerin tahlilini verirken Ermeniler ve onların destekçileri olan Rusya devleti ve yöneticilerinin yasa tasarısı, anti-Azerbaycan sabotaj ve tecavüzlerinin kısa incelemesini vermişlerdir. Alexander Goryanin ve Alexander Sevastyanovun: 2009 yılında Moskova'da yayınlanan "Ruslar Azerbaycan ve Azerbaycanlılar" hakkında" adlı kitabında dikkat çeken düşünceleri yer almaktadır. SSCB içinde yer alan on beş cumhuriyetten hiçbiri kurumdan darbe almamış çıkmamıştır. Onların bağımsızlık elde etme uğruna yürüttükleri mücadele kanla sonuçlanmıştır. En ağır sonuç Azerbaycan'ın üzerine düşmüştür ki, bu da Ermenistan'la savaş sonucunda Dağlık Karabağ ve çevre ilçelerin kaybı ile sonuçlanmıştır. Bu çatışmada Rusya'nın tek taraflı konumu bölgedeki siyasi dengeyi bir kez bozdu. Araştırmacıların yazdığına göre: Bence savaşın esas olumsuz sonuçlarından biri Azerbaycan-Rusya ilişkilerine doğrudan darbe vurmaktır. "Bizim adalet dengesinin kavuşmasına olan çağrışımız o izlenimi doğurur ki, çatışmanın başlangıcında olduğu gibi artık yirmi yıldır, Rusya siyaseti bir konumda değişmez olarak yapılır. (Горянин, Севастьянов 2009: 210)

Ermenilerin Güney Kafkasya'ya ve Azerbaycan'a Rusların sinsi politikaları sonucunda tehcir edilmeleri, XIX yüzyıla ait olduğunu düşünürsek, o zaman denilebilir ki, Ruslar, Ermenilerle ilgili her politikada kendilerine taraf gibi görünmekle kalmayarak, yaşanan olaylara doğrudan rehberlik ediyorlardı. Bu hal, 80 yıllarında da bu hızla devam ediyordu. Yazarların Ermenilerle ilgili bir sonraki görüşlerine bir göz atalım. "Sovyet yönetiminin Güney Kafkasya'da kurdukları sözde" ulusal dünya" dediğimiz ortamdan yararlanan Ermeni ayrılıkçıları devrim yıllarının karmaşasından yararlanarak, Sovyet Ermenistan'ının topraklarını Azerbaycan ve Gürcistan'ın sayesinde belirgin düzeyde genişlettiler. Ermeni bölücülerine Erivan eyaletinin sınırları çerçevesinde olmak sıkıcı idi. O dönemde yapılan tüm çatışmalar tam bir ayrılıkçı özellik taşıyordu. Böylece Ermeni milliyetçileri uzun yıllar boyu hep komşularının sayesinde topraklarını genişletmişlerdir". (Горянин, Севастьянов 2009: 156) Bu fikirlerdeki, Ermeni hasletini ve psikolojisini ortaya koyarak okurlarda Ermenilere tam vâkıf oldukları fikrini oluşturuyor. Alexander Goryanin, Aleksander Sevastyanov bu ihtilaf konusunda bazı gerçekleri objektif açıklamaktadırlar. Ama sundukları diğer fikirlere dikkat edince onların birbirini tekzip eden yazıları okurlarda şaşkınlık yaratıyor. Örneğin bir sonraki "bunların yanı sıra Azerbaycanlıları Ermenilere ait olan Dağlık Karabağ'dan çıkardılar" (Горянин,

2009: 212) fikri böyle bir soru doğurur. Güney Kafkasya'ya göç ederek gelen, topraklarını komşu devletlerin toprakları sayesinde büyüten, Ermenilere, Karabağ nasıl ait olabilir. Yazarlar çatışma taraflarının milli düşünce ve psikolojisine o zamanki askeri potansiyeli konusunda bilgili idiler. Buna rağmen açıklamalarını sigortalama amacından bazı görüşlerinde her iki tarafı da aynı düzeyde suçluyorlar.

Yazarın 80 yılların sonunda Ermenilerin Dağlık Karabağ'da planlanmış bölücülük faaliyetleri konusunda yazdıkları fikirler, hangi tarafın ne kadar acımasız olduğu gerçeğini bir kez daha kanıtlamaktadır. Yazar "Ermenistan tarafı çatışma ve savaş için daha hazırlıklı idi. Ermeniler kararlı, hızlı, acımasız idiler vs. gibi cümleleri taraflardan daha çok kimin saldırgan olduğunu da kanıtlamaktadır. Onlarda bu kadar güven hissini oluşmasında "tarihçilerin" etkisi büyüktür". Çatışma kanlı aşamaya ulaşmamış bölgeselleştirilip yatıştırmak için tarafları mantıklı tavize yöneltmek tatminkar olacaktır. Bunun yerine komünist rejimi Ermeni tarafını askeri alan da ait olmakla tüm konularda destekledi. Yazar aktardı: "Esas olan şudur ki, Kremlin şiddet çarkının kimin bırakmasına dair hiçbir girişimde bulunmadı. Mesele şuradadır ki, merkezi hükümet bu çatışmada Azerbaycan tarafına defalarca ihanet etmişti. Elbette sohbet Rus halkının ihanetinden gitmiyor. Ancak komünist rejimi Azerbaycanlıların Rusya'ya sadık dost, samimi müttefikliğinin karşılığını ihanet ederek nankörlükle ödemişler. (Горянин, 2009: 153) 80'li yıllarda Ermenilerin Azerbaycan'a karşı (Dağlık Karabağ'da) gerçekleştirdikleri bir sonraki tahribat dalgasının plan ve yönleri, 70 yıl hüküm süren sosyalizm zamanında hazırlanmıştır. Ermeniler yaşadıkları topraklarda amaçlı şekilde yerel nüfus ve güçleri kendilerine karşı tahrik ederek çeşitli tahribatlar yapmışlardır. Böylece onlar, uluslararası medya ve sosyal ortamda Azerbaycan karşıtı görüşleri şekillendirmeye çalışıyorlardı. Bunun da belirgin örneğini Sumgayıt olaylarında görmek mümkündür. İşte bu olaylardan sonra Karabağ sorunu dönüşü olmaz bir yola yönlendirildi, bu da Ermenilerin hedeflerine ulaştırmak için yeni bir sıçrama tahtası idi. Ermenistan'dan Azerbaycanlıların sınırdışı edilmesinin başlanmasından dört yıl sonra SSCB dağılmıştır. Hem Azerbaycanlıların Ermenistan'dan sürgün meselesine hem de Sumgayıt olaylarına Merkezi hükümetin kayıtsız tutumu Ermenileri provokasyonlara daha çok sevk ediyordu.

Petr Kvyatkeviçin kaydına göre Sovyet rehberi Mihayıl Gorbaçov'un Amerika Birleşik Devletlerine ziyareti çerçevesinde eşi Raisa Maksimovna'nın uluslararası Ermeni örgütü olan "Taşnaksutyun" partisinin temsilcileri ile görüşmesini Sovyet basını resmi olarak yayınlamıştır. Dikkate alındığında, uluslararası alanda bu partinin talimatı ile yapılan tecavüz ve terörlerin sonucundan herkes bilgi sahibidir. Bu görüşler konusunda Ermenistan SSC de konuşulduğu bir zamanda Azerbaycan'da nüfusun büyük çoğunluğu olanlara inanamıyorlardı. Onların (Azerbaycanlıların) görüşleri Sovyet fikirlerine komünist düşüncelere dayanıyordu. Merkezi hükümetin Ermenilerin Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a birleştirmek hakkında taleplerine red cevabı Ermenilerin bölgede asayışı daha da keskin hale getirmeleri için bahane olmuştur. Ermenistan ve Dağlık Karabağ'da gergin siyasi durumu sanki Moskova görmüyordu. Petr Kvyatkeviç bu olayları şöyle tahlil ediyor; "Hiç kimse (Ermenistan'da) gösterileri engellemez, onları durdurup belgelerini kontrol etmiyordu. Bu SSCB tarihinde kontrolden çıkan ilk böyle olaylardan idi ". (Квяткевич 2009: 46) Yazarın bu kitabında Ermenistan tarafından Azerbaycan'a karşı ilan edilmemiş savaş ve sonuçları, uluslararası kuruluşların savaşın

çözüm yolunda verdikleri kararlar yer almaktadır. XX-yüzyılın sonu dağılmak üzere olan Sovyetler Birliği'nin önde gelen yetkili kurumlarında mesul görevde çalışan memurlar olaylara dışarıdan denetimi doğrudan müdahaleden üstün tutuyorlardı. Yazar kitabın sonunda bu kanaate varır ki, o dönem çok yoğun bir siyasi döneme denk geliyordu. Geçen yüzyılın 80'li yılların ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nin yaşadığı kriz sürekli olarak herkesi etkiliyordu. Bu yapının kanunları tüm siyasi, sosyal ve ekonomik ortamı kelepçelemişti. M.Gorbaçov sunduğu "tanıtım" ve "yeniden yapılanma" (Məmmədov 2013: 68) politikası ne hakimiyet yöneticilerine karşı kitle arasında güven kaybı ne de, Komünist Parti düştüğü kaçınılmaz krizden kurtarma gücüne sahip değildi.

Moskva merkezi hükümeti, hükümette Azerbaycan'a Dağlık Karabağ'a olan pozisyon hakkında Kiril Stolyarov, "Sugut: Dağlık Karabağ'dan Belovejski ormanlarına kadar" isimli kitabının Kremlin "oyunları" adlı başlığında aktardığına göre: "Dağlık Karabağ çevresinde yürüyen "oyunlar" onu çıkışı görünmeyen labirente çevirmiştir. "Kremlin apaçık Gordiom düğümünü kesmekten çekiniyordu. Sanki insanlar mermileri bittiği zaman bir birileri ile çarpışmaktan bıacaklar." (Kiril 2001: 170) Bu olaylar perde arkasında Azerbaycan'a karşı büyük provokasyonların hazırlandığından haber verir. Devlet başkanı Gorbaçov, SSCB İçişleri Bakanı B.Pugo, Devlet Güvenlik Komitesi Başkanı V.A.Kryuçkov ve diğer rehber ve memurların hakimiyet içi çatışmalarda tatbikat yapmalarının uluslar arası çatışma ve çelişkilere etkisi onların tarihi mukadderatında unutulmaz izler bıraktı. Yurtdışındaki Ermeni diasporası, özellikle Amerika'daki Ermeni lobisi sorunla ilgili Batı devletlerine, ayrıca Gorbaçov'a baskıları artırıyorlardı. Stolyarov, Ermenilerin bu gibi baskılarına karşı M.S. Gorbaçovun sert tepki vereceğine inanmıyordu. (Kiril 2001: 162) Sonraki süreçlerde Sovyet yönetiminin Ermenilerin plan ve kararlarına karşı sadık yaklaşımı Gorbaçov'un bu baskılar karşısında hangi pozisyonu tutmasını göstermektedir.

B-Dağlık Karabağ Sorununa Önyargılı Konumda Yanaşan Yazarlar

V.N.Kazimirovun 2009'da Moskova'da yayınlanmış "Karabağ'a barış. Yukarı Karabağ sorununun çözümünde Rusya'nın aracılığı" kitabı 2 bölüm, 455 sayfadan oluşmaktadır. V.N.Kazimirov Dağlık Karabağ konularında Rusya'nın temsilcisi, 1992-1996 yıllarında AGİT Minsk Grubu eş başkanlarından biri olmuştur. Onun kitabının birinci bölümünde 1992-1994 yıllarında Azerbaycan'da yaşanan siyasi süreçler yorumlanmış, ikinci bölümünde ise 1994-2009 yılları arasında Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin konulara dokunulmuştur. Ayrıca eklentiler, BM'nin bilinen bildirimleri ve yazarın çatışma taraflarının hükümet başkanları ile de çekildiği bazı fotoğraflar burada yansıtılır. 1992 ile Dağlık Karabağ sorununun çözümü ile "uğraşmış" "tarafsız arabulucu" V.Kazimirov, bu sorunun çözümünde yaptığı gibi, sorunun nedenlerinin açıklamasında da tahriflere, çok ciddi hatalar yapmıştır. Öyle ki, yaşanan tarihi süreç objektif şekilde açıklama yapılmamıştır. V.Kazimirov Güney Kafkasya halklarının tarihini tahrif etmekle beraber Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun asıl mahiyetini, hem de sorunun çözümüne bölgenin ve dünyanın büyük devletlerinden biri olan Rusya Federasyonu'nun asıl konumunu gizlemeye çalışıyor. Bununla da onun barış görevi kendi mahiyetini kaybeder. V.Kazimirov 1987 yılında Ermenistan'da çeşitli konuşmalarda Dağlık Karabağ Özerk Vilayetine karşı toprak iddialarının söylenmesi ile ilgili ülkenin başkentine ulaştırılan bilgilerden sanki haberi yok. 1988 yılında Ermenilerin Azerbaycan'a karşı asılsız toprak iddiaları ve sorunun

başlanmasının asıl nedenlerini örtbas etmeye çalışıyor. Azerbaycan'ın parçalanmasına yönelik Ermeni iddialarının önüne geçmek için o zamanki merkezi yönetimde başta M. Gorbaçov olmak üzere, hiçbir önlem alınmaması, merkezde verilen iki başlı kararlar ve beyanatları göstermektedir. Kitabın 2. bölümünde müellif yazıyor: "Bakü Dağlık Karabağ'ı çatışma tarafı olarak kabul etmek istemiyor". (Казимиров 2009: 307) Ayrıca, Kazimorov Azerbaycan'la mücadelede esas taraf olarak Ermenistan'ı değil Dağlık Karabağ'ı gösteriyor. Müellif Kazimirov analizini şöyle sunuyor: "Ermenistan ve Dağlık Karabağ sorunu 1988 yılında Sovyet ittifakı zamanından başlasa da 1992-1994 yıllarında Ermenistan'ın desteği sonucunda kendisinin pik noktasına ulaştı". (Казимиров 2009: 305) Şunu da belirtmek lazım ki, yazar, Dağlık Karabağ sorununun oluşmasında Ermenistan'ın yayılmacı politikasına hukuki gerekçe vermeğe çalışır. Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununu oluşturan esas niyeti Azerbaycan'ı kaybetmemek idi. Buna rağmen, Rus yazarlar bunu Ermenilerin kendi " Mukadderatını" çözmek niyeti ile farklı biçimde sunuyorlar.

Önyargılı fikirleri ile Kazimirov'dan geri kalmayan Sovyet ve Rusya tarihçisi Rudolf Germanoviç Pihoyanın 2000 yılında Novosibirsk kentinde yayınlanan "Sovyetler Birliği: iktidarın tarihi 1945-1991 adlı kitabında, Dağlık Karabağ sorununa değinmektedir. Kitabın yedinci bölümünün bir parçası olan milli mesele adlı bölümünde yazar belirtir. Fakat siyasette milli etken kendini 80'li yılların ikinci yarısında beklenmedik derecede göstermeye başladı. SSCB Devlet Güvenlik Komitesi güçle bu konuyu belirtti. 1986 yılı aralığının birinde Gorbaçov'un katılımıyla genel kurul hazırlık toplantısında DTK'nın personel konularında Eş Başkanı Çebrikov ısrar ettiği, sonraki genel kurulda görüşmelerde milli meseleler tartışması kaldırılсын. (Пихоя 2000: 464) Şimdiye kadar on yıllar boyunca boyu ülkenin resmi propagandası hem hakim çevre ayrıca toplumsal ortamda SSCB de milli meselelerin tamamen çözümlenip bittiği konusunda ısrar ediyorlardı. İttifakın ömrünü uzatmak isteyen siyasi misyonerler bu kurumdaki milli meseleler hakkındaki belirsizliklere, boşluklara karşı duyarsız pozisyonları 80 yılların sonunda milli çatışmaları kaçınılmaz hale getirdi. Pihoyan'ın Karabağ ve onun çevresinde baş veren süreçlere ilişkin görüşlerinde Ermeni tecavüzkârlarını desteklediğinden, Ermenilerin asılsız talep ve suçlamalarını makul bulur. Yazar bu çatışma konusunda lakonik analizlerde temel yönün Yukarı Karabağ gidişatının SSCB'nin siyasi durumuna etkisine yönlendiği düşüncesindedir. Kendi meslektaşlarının bazılarının aksine Pihoya Ermenistan'ı bu olayların potansiyel ana kaynağı olarak görüyor. "Dağlık Karabağ Ermenilerinin birleşmek talepleri ilk sırada Ermenistan'ın yüksek makamları tarafından fiilen daha sonra hukuken tanındı". 80'li yılların sonlarından başlayarak Ermenilerin sürekli SSCB'nin siyasi figürleri ile görüşmelere başlaması, sorunun çözümünün bulması için aldıkları vaatler onlarda bölücülük ve suç isteklerini daha da canlandırdı.

Moskova'da bulunan Dağlık Karabağ'ın Ermeni temsilcilerinin SSCB yüksek Sovyet Merkez Komitesine verdikleri başvuruya bakılacağı konusunda verilen vaat, Ermenilerde bürokratik rejimin Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi yönünde umut yarattı. (Пихоя 2000: 467) Vorotnikov bu siyasi tuzağa şöyle tahmin etti: "Bu olaylar öncelikle, SSCB çerçevesinde devletleri çatışmaya, sonraki süreçte ise etnik çatışmaya sevk ediyordu. (Воротников 1995: 193-195.) Süreçlerin sonraki basamakları Ermeniler için yararlı oldu. Azerbaycanlıların 1988-89 yıllarında sınır dışı edilmesi, 1828 yılından

itibaren Rusya'nın gerçekleştirdiği Erivan şehrinin etnik yapısının ermenileştirilmesi politikasının ve sonraki dönemlerde ise Ermenistan hükümetinin gerçekleştirdiği etnik temizlik politikasının son aşaması oldu. "Azerbaycanlıların Ermenistan'dan sınır dışı edilmesi sonucu 230 bin kişi göçmen durumuna düşmüştür". (Горянин, Севастьянов 2009: 35) Bu olay Ermeniler için yeni oyunlarını gerçekleştirmek için başlangıç oldu. 88 yılından medya ve basında büyük haber gibi önde gelen Karabağ sorunu kendisinden sonra oluşan çatışmalar için "laboratuvar" rolünü oynadı.

2005 yılında Moskova'da Yevgeni Striginin müellifliği ile yayınlanan SSCB işbirlikçileri (Vatan tarihinin örnek sayfaları) adlı kitabında SSCB yapısındaki boşluklar, bu yapıyı temsil eden siyasi sekreter ve memurların iktidardaki beceriksiz yöneticiliklerinin yanı sıra milli meselelere azda olsa yer verildi. 1988 yılında Kafkasya'da Ermenistan-Azerbaycan husumeti uyandı. Yazar kaydeder; uzun süre bu süreci komünist rejimi kontrolü altına almıştı. Fakat rejim zayıfladığı an da çatışma başladı. 1988 yılında Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin Ermenileri, Ermenistan SSR-ye birleşmek için oy verdiler. Siyasi Büro bu talebi def ettikten sonra 26 Şubat'ta bir milyona yakın insan Erivan'da dayanışma gösterisi düzenledi. Yazar, Sumgayit olaylarının ayrıntıları hakkında yeterli bilgisi ya bilmeyerekten veya kasten tahlil etmeden görüş bildirir. Gerçekte Sumgayit'ta olan olayların Ermenilerin Dağlık Karabağ'da edecekleri toprak iddiaları için bir provokasyon planı olduğunu hatta SSCB KP Siyasi Bürosunda çalışanların çoğu biliyordu. Buradaki olaylarla uluslararası sosyal toplumsal ortamın dikkatini kendi üzerlerine çekmek Ayrıca Ermenilerin bir devletin bünyesinde Azerbaycanlılarla birlikte yaşayamaz ve bunun tek çözümünün Dağlık Karabağ'ın onlara verilmesinde görmekteydi. Yevgeni Striginin "bundan sonra çatışma artık gerçekleşerek, ona karşı duyarsız olmaktan çıkmıştır" fikri olayların ciddiliyinden bahsetmektedir. (Стригин 2009: 117) 1988 yılında olan tahribatlar, Ermenistan'dan Azerbaycanlıların sınır dışı edilmesi ayrıca Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilmesi, Kremlin'de siyasi gruplaşmaların hakimiyetini koruyup kollamaya çalışan güçleri ile onların yönetim yetkilerini kısıtlamaya çalışan siyasi grup arasında mücadelenin sonucu idi. Bobkovun "bu tür çatışmaya sebebiyet ve suçlu aramak çok zordur. Aslında komünist partisinin liderleri halklar arasında dostluk ilişkileri kurmadılar, makamların yaklaşması için yol aramadılar" fikri o zamanki karışıklığı bir daha canlandırıyor. (Бобков 1995: 293) Fakat bunlara rağmen tarafları uzlaşma yoluyla susturup, yeni çatışma ihtimalinin önüne geçmek mümkün olacaktır. Bu SSCB'nin daha sağlıklı siyasi, sosyal, ekonomik güce ve sağlam mekanizmaya dayalı üsse sahip olduğu halde mümkün olabilirdi. 1980'lerin sonunda SSCB deki yapısal eksiklikleri manevi boşluklara yol açtı ki, bununda sonucunda ulusal ilişkilerde gerginlik oluştu. M.S. Gorbaçovun "İmar", "açıklık" politikası etnik sosyal süreçlere ivme verse de, milli meselelerin gerçekleşme nedenleri yıllarca mevcut olan çelişkilerden kaynaklanıyordu. Gorbaçov SSCB'de milli meselelerle ilgili süreçlerin suni olarak birilerinin oluşturduğu sorun kabul ederek, iddia ediyordu ki, bölgelerde yaşanan çatışmalar sosyal esasa dayanır, onlara asılsız olarak milli don giydiriliyor.

Rusya İmparatorluğu'ndan miras kalmış sömürgecilik niyetini unutamayan Rus tarihçi ve diplomatlarının büyük çoğunluğu yeni kurulan veya bağımsızlığını yeniden kazanmış cumhuriyetlerin demokratik gelişimini kabul etmek istemiyor, onların

sıkıntılarında yararlanarak aşığılamağı çalışırlar. Sovyetler döneminde oluşan bu şovenizm politikası halen sürdürölüyor.

Böylece, Ermenistan - Azerbaycan Dağılık Karabağı sorunu Rusya tarihçiliğinde bir kural olarak esasen tek taraflı yaklaşım şeklinde olmuştur. Azerbaycan gerçekleri tahrif edilmiş, Ermenistan ise Azerbaycan'a karşı toprak iddiaları ve işgalleri saklanmıştır. Dağılık Karabağı sorunu hakkında Rusya'da çıkan kitap ve dergilerde yer alan makalelerin büyük çoğunluğunun yazarları Rus ve Ermenilerdir. İşte bu nedenle de yazılan eserlerin çoğı önyargılı ve yaşanan gerçekleri tarafsız ve adil bir şekilde yansıtmaktan uzaktır. Birçok Rus araştırmacıları incelemeğı ve ayrıntılı tetkike ihtiyaç olduğu halde, Ermeni kaynaklarından aldıkları bilgilere gerçekleri eklemeyen olduğu gibi kitaplarında vermişlerdir.

KAYNAKÇA

BOROTİYKOV, Flipp, (1995), **KGB i Vlastı**, Moskva: Veteran MP.

GORANİN Aleksandr, Sevast'yanov, Aleksandr, (2009), **Russkomu ob Azerbaycane i Azerbaycanıah**, Moskva: İzvestia.

KAZİMİROV, Vladimir, (2009), **Mir Karabahu. Posredniçestvo Rossii v uregulirovanii nagorno-karabahskogo konflikta**, Moskva: Mejdunarodnle otnoşenia.

KVATKEVİÇ, Petr, (2009), **Azerbaycan: Rojdenie respubliki**, Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek.

MEMMEDOV, İbrahim, (2013), **Azərbaycana qarşı Sumqayıt tərribatı "Qriqoryanın işi"**, Bakı: Təhsil.

PİHOA, Rudolif, (2000), **Sovetskiy Soüz: istoriä vlasti. 1945-1991**, Novosibirsk: Sibirskiy hronograf.

POMPEEV Üriy, (2010), **Karabahskiy dnevnik**, Moskva: Kanon ROOİ "Reabilitaııä".

STRİGİN, Evgeniy, (2005), **Predavşie SSSR (pouçitel'nye straniıı oteçestvennoy istorii**, Moskva: Çentropoligraf

STOLAROV, Kirill, (2001), **Raspad: ot Nagornogo Karabaha do Belovejskoy puşı**, Moskva: OLMA-PRESS.

VOROTNİKOV, Vitaliy, (1995) **A billo eto tak: İz dnevnika çlena Politbüro UK KPSS**, Moskva: Sovet veteranov knigoizdania.